

# S a m a.

Črtica. — Risto Toris.



**E**j, takrat so živeli drugačno življenje, ko je bil Stanku še oče živ! Ni mu bilo treba sedeti ure in dneve mirno in tiho v tesni sobi na enem prostoru in gledati vun skozi majhno okno. Bolj veselo življenje so živeli takrat. Stanovanje jim je bilo prostorno in belo in veselo, in vse v njem je bilo lepo v redu, ker je mamica skrbno pazila na vse. Brezskrbno se je veselil življenja, saj so mu bila še neznana skrbna, nagubana lica, poznal še ni tihih, težkih vzdihov in objokanih oči ni takrat nikdar videl. Smeh se mu je razlegal po sobi, ko se je igral, smeh zunaj, ko je stopil med tovariše, smeh povsod in na vseh potih veselost. Vsak korak mu je spremljalo veselo materino oko, vedno je pazila nanj s svojim ljubečim pogledom in bila je vesela z njim; pela je, ko se je igral, in s pesnijo ga je uspavala na večer.

Opoldne se je vračal oče iz tovarne; urno in veselo je stopal, saj je vedel, da ga doma težko čakajo. Stanko mu je hitel veselo pozdravljajoč nasproti, in z odprtimi rokami in radostnim pogledom ga je sprejel oče: „Oj Stanko, srček moj!“ Objel ga je in dvignil s krepkimi rokami visoko, da je boječe zakričal in se tesno oklenil očetovega vratu. Potem sta stopala počasi proti domu v ljubih pogovorih: Stanko je očetu vse natanko povedal, kaj se je igral, kje je bil, kaj se je zgodilo doma novega, odkar je oče odšel na delo, in sto malenkosti, ki se jih je spomnil. Doma pa jih je že čakalo toplo kosilo in prijazna materina beseda.

In topli zimski večeri! Sedeli so okoli gorke peči v prijaznih pomenkih, o, oče je znal tako čudovito govoriti! Bog vedi, kje je zvedel toliko zanimivih reči, toliko pravljic in povesti. Nikoli se ni utrudil in pripovedovati bi bil mogel brez prestanka cele večere. Tam zunaj je brila burja, da so se stresala okna, Stanko pa je sedel z očetom in mamico v mirni sobi, ves zatopljen v čudovite zgodbe: glej, kristalni gradovi, z zlatimi vrati in okni, bogatoposutimi z demanti in dragim kamenjem, obdani z globokimi prekopi, preko katerih peljejo srebrni mostovi. Kje so neki vzeli to bogastvo? V njih prebivajo zaklete kraljične s težkimi kronami na glavah, s svileno obleko, vse posute z zlatom in dragocenostmi. A zaklete so in zato ni življenja v teh prostorih, zato je mrtvo in žalostno vse to bogastvo, in nikogar ni, da bi prišel in rešil dobro kraljično, da bi oživil te gradove. Prihajali so ljudje, toda pomagati niso mogli, ker so hudobni in neubogljivi. — Zakaj je neki toliko ljudi hudobnih, da mora uboga kraljična samevati v svojem bogatem kraljestvu? — A prišel je nekega dné kraljevič, dober, usmiljen kraljevič, ki je rešil deklico zakletve. Zasižalo je novo solnce v gradu, nanovo so zableščali demanti in biseri, zalesketalo se je vse zlato in vse srebro — bogata palača je oživela. Kraljična pa se je smehljala, ker

je bila rešena in prosta zakletve in ker jej je oživel samotni grad. O dobri kraljevič, hvala ti, da si prinesel svetlobo in življenje! . . .

Zunaj je tulila burja, da so se stresala okna, Stanko pa je poslušal očeta, in pred njim so vstajale slike, druga lepša od druge. Kratke ure tihega zimskega večera so bežale, da niti zapazil ni — saj je oče znal tako pripovedovati! Poslušal bi ga bil dan in noč in ne spal bi in ne igral bi se, samo poslušal bi te čudne povesti o dobrih, premogočnih duhovih, o neusmiljenih mačehah, o zakletih kraljestvih, o divjih pesoglavcih . . .

„Pojdi, Stanko, pojdi! Pozno je že.“

„Še malo, ata, samo malo! To je tako lepo! Dajte še malo . . .“

„Jutri ti povem naprej, Stanko, dosti novih, lepših, sedaj je pa že pozno.“

Stanko se je branil in ugovarjal in prosil, porabil je vso svojo zgovornost, da bi pripravil očeta do tega, da mu pové še eno zgodbo, a le malokdaj je pomagalo. Slednjič se je moral vdati in iti v posteljo, ko je bil najbolj pripravljen, da bi še poslušal. Celo noč se mu je sanjalo o visokih palačah sredi prostornih vrtov, s čudežnimi, dišečimi cveti, z bistrimi studenci in velikim, blestečim solncem. Vse bele steze in vse zelene trate so bile polne dobrih duhov s čudežno, nadzemeljsko močjo . . . Ustnice so se mu v spanju smehljale in lica so mu rdela . . .

Srečni Stanko!

\* \* \*

Zgodilo pa se je nekdanj nekaj strašnega, da je naenkrat zatemnelo solnce, ki je svetilo v njihovo srečo, da je umolknil Stankov smeh, da so izginile pesmi z ust dobre mamice. Zgodilo se je nenadoma nekaj groznega, da so se hipoma prebudili iz svojega življenja sladkih sanj. Nekega dne ni bilo očeta opoldne iz tovarne več nazaj; čakali so ga nekaj časa s kosilom, Stanko mu je hodil nasproti in gledal in gledal in pazil, da ga dočaka — tedaj so jima prinesli sporočilo, da ga sploh ne bo več. Tovarne zahtevajo veliko krepkih moči, terjajo veliko življenj, in kar so enkrat vzele, ne dajo več nazaj: moč je ukradena in življenje vzeto in prenoviti in nadomestiti se ne dá nikdar . . . Tako je zadela tudi Stanka in njegovo mater kruta roka usode — izgubila sta podporo v življenju, izgubila sta z očetom vse, kar sta imela. Kakor bi v tistem trenutku zašlo solnce za gričem, da se ne prikaže nikdar več, kakor bi v tistem hipu izginilo vse veselje in vsa radost njenega življenja, je bilo naenkrat v njenem domu vse prazno in temno in žalostno.

Mati je dobila majhno pokojnino, a z njo ni mogla plačevati lepega, svetlega stanovanja; preseliti se je morala, ker bi drugače ne mogla izhajati z denarjem, ki ji je bil mesečno določen. Oj, káko je bilo to stanovanje! Visoko gori pod streho sobica, majhna in tesna, da bi se komaj obrnil v nji; nizka in žalostna, da bi ne mogel biti vesel v nji. In reš ni bilo več pravega veselja. Mamica je nehala prepevati, gube so se jej zarezale po čelu in okoli ustnic in nič več ni znala veselo pogledati in se

zadovoljno nasmejniti: skrb za Stankovo bodočnost jo je morila. Živela je popolnoma samo njemu in zanj, delala je in trpela, da zagotovi njegovo prihodnost . . . Stanko se je tudi nehal smejeti, ker ni bilo nič več veselja. Zjutraj je šel v šolo, in ko se je vrnil, ni našel mamice doma: hodila je na delo, da ga je mogla prehraniti in obleči; sam pa ni mogel biti vesel doma. Nekaj so jima vzeli in nadomestiti in povrniti jima tega niso mogli . . .

Zgodilo se je pa v avgustu, da je Stanku mamica nenadoma zbolela. Pripetilo se je to poleti, kakor se pripeti mnogim ljudem, ki se veliko trudijo in neprestano delajo: prišla je trudna domov, glava jo je bolela, da je legla, in drugo jutro ni mogla več vstati. Stanko se je prestrašil, ko je videl mamico bolno, kajti imel je samo njo. Premišljeval je, kaj bo, če bo bolezen dolgo trajala. Kar je mati nahranila, bodo porabili, in potem . . . Temna bodočnost gleda skozi okno in bogvé kaka usoda čaka pred vratmi, da stopi v sobo v pripravnem trenutku . . .

Stanko je sedel ob materini postelji in gledal vun skozi okence. Teden je že minil, odkar je mama bolna, in noče ji biti bolje. Dannadan sedi tako ob njeni postelji in ji podaja mrzle vode, ko se ji posušé ustnice, in ji briše čelo, ko se orosi s potnimi kapljicami. Mama ne govori veliko, le gleda ga molčé, a on razume dobro njene materine poglede: toliko ljubezni je v njih in tako mnogo usmiljenja in žalosti! O, ta pogled!

Toda to je tako žalostno, če mora človek sedeti ob postelji v majhni, zatohli sobi in gledati v negotovo bodočnost, če nima nikogar, da bi se pomenil z njim v dolgih, poletnih urah. Samo soseda Marijana pride po trikrat na dan, da prinese hrano in nekoliko pospravi po sobi, kot ji je mama naročila, ko je zbolela. Toda Marijana je stara in noče veliko govoriti in nima časa: pride in takoj gre. Ko bi bil oče še živ, on je znal tako čudovito govoriti: dnevi bi bežali kot trenotki in ur ne bi niti zapazil . . . Tam zunaj so vesele trate, prijetno zelenje, bistri potoki, in tam se igrajo srečni otroci, ki imajo lepa stanovanja, in ki jim ni oče mrtev in mamica bolna. Igrajo se in se veselé, in ure jim bežé in poldnevi hité — to so počitnice! Gotovo ne vedó, kako težko je v vročih poletnih popoldnevih v mrtvi sobi ob bolniški postelji. Kako bodo vedeli, ko prebivajo v veselih domovih in se igrajo v senci na zelenih tratah? Kljunovemu Janku je tako lepo! Lepe sobe imajo, vse gosposko opravljene, hladne in poltemne, v njih se Janko igra s svojimi lepimi igračkami, ki mu jih starši darujejo o sv. Miklavžu in o Božiču; zvečer, ko se shladi, pa gre z bratcem vun na prosto in skače in se smeje . . . O, Kljunovemu Janku je tako lepo! Stanko je bil že nekolikokrat pri njih, in Janko mu je pokazal vse igrače, in igrala sta se celo popoldne. Jankova mama je prijazna gospa in je dala Stanku popoldne za malico sladke kave, ko je bil pri njih. Ko bi bil na Jankovem mestu . . .

„Malo vode, Stanko!“

Stresel se je in vzbudil iz misli in sramoval se jih je, kot bi bil mislil kaj hudobnega. Hitel je po svežo vodo in podal materi kupico ter ji obrisal

pot z obraza: v prijetnih mislih je prej pozabil na mater. A te misli so bile tako lepe, tako vabeče, da se jih ni mogel otresti.

Ko bi bil na Jankovem mestu, kajti njemu je sedaj tako lepo v poltemnih sobah ob zabavnih igračah . . . Ko bi sedaj stopil za nekoliko trenutkov k njemu . . . Samo malo — pogledal bi vun in k Janku — v zatohli sobi je tako žalostno — in prišel bi nazaj k materi in bi sedel vdano pri nji zopet dolge dneve in bi ji skrbno stregel . . . Janko ga je večkrat vabil, zakaj bi ne pogledal sedaj malo k njemu? — Toda ne, ne sme tega; mamica pogleda in zapazi, da ga ni, da jo je zapustil, in težko in hudo ji bo, da nima nikogar . . . Morebiti pa zaspi malo — saj večkrat zadremlje — tedaj pa skoči za malo časa k Janku — samo vun iz tega zatohlelega zraka, iz te otožne sobe, iz te žalosti! A če se mama zbudi, preden se vrne? — Saj pride takoj nazaj: le malo zraka, le malo prostosti . . .

Nalahko je obrisal materi čelo in jo pogledal. Obraz je bil miren, oči zaprte, dihala je neenakomerno in pretrgano. Ko se ji je dotaknil obraza z robcem, ga ni pogledala — spala je morebiti.

Ali bi šel, ali ne? Če se mama zbudi . . . Ah, pojde, saj bo takoj zopet tukaj. Toliko dni je sedel ob postelji v tesni sobi, sedaj mora malo vun v prostost, med ljudi, ki govoré in hodijo . . .

Še enkrat je pogledal na mater — ležala je mirno z zaprtimi očmi — snel je tiho klobuk in je stopil oprezno skozi vrata. „Ali bi ne bilo bolje, ko bi ne šel? . . . Ah, saj se takoj vrnem . . .“ Stopi vun na ulico. Glej, takoj je zadihal sveži zrak; zdelo se mu je, kakor bi se mu odvalila velika teža s prsi. Videl je ljudi na ulicah, ki so hodili v senci visokih hiš, in so govorili in se smejali; drdrali so vozovi, vozniki so kričali — veseli in glasni ljudje, ne kakor stara Marijana; živahna, prosta ulica, ne kakor njihova mrtva, tesna soba. Nekaj dni je šele minilo, da ni stopil na cesto in vse se je že izpremenilo medtem: vse hiše so lepše, vsi ljudje prijaznejši in veselejši, ceste svetlejšé in bolj bele . . . Jankova hiša ni daleč, nekoliko ulic prehodi — aj, tam bo šele veselje! . . . Glej, kako lepa kočija se peljá po cesti! — Kako da ni nikdar prej videl tako lepih kočij? — Dva iskra konja jo peljeta, kako to dirjata! S ceste se jim umikajo ljudje od daleč, za kočijo pa se vali gost prah, konja pa hitita po ravni cesti bogvé kam. Da mu je sesti v tako kočijo in se peljati vun v polje, skozi travnike, skozi gozde; sapa bi mu pihljala v obraz, ko bi vranca tako letela; polja, travniki, drevesa, hiše ob cesti bi izginjale — aj, to bi bila vožnja!

„Kaj stojim, saj grem k Janku!“ Stopi urneje naprej, da se ne bi predolgo zamudil. Ob ulicah so tako lepe izložbe, da bi jih gledal do mraka. Take lepe reči kupujejo pač bogati starši za svoje otroke, da se igrajo v poltemnih, hladnih sobah, kadar nimajo šole. Tudi Janko ima take igrače — kako je srečen!

Stopí v Jankovo hišo. Po širokih, svetlih stopnicah dospe v prvo nadstropje, kjer stanujejo Jankovi starši. Ko popraša po Janku, ga peljejo v sobo. Janko leži na preprogi in se igra z mlajšim bratcem. Vse polno igrač je na tleh. — Janko in njegov bratec sta pridna in zato jima starši

radi storé kako veselje — in soba je tudi tako temna in hladna, kot je Stanko pričakoval. Ko Stanko vstopi, ga veselo pozdravita:

„Glej, Stanko je prišel! Sedaj nam ne bo dolgčas! Pojdi, Stanko, igrali se bomo. Glej, tole . . .“

Razkažeta mu igrače in Stanko gleda in posluša in ju blagruje: Cele dneve se lahko igrata, ko imata toliko igrač; njima je pač lahko, ko imata bogate starše, in jima ni umrl oče in zbolela mati . . . Toda — kaj počne mama doma? Kaj, če se zbudi, in ga ne bo, če bo potrebovala vode, in ne bo nikogar, da bi ji je ponudil? Takoj pojde nazaj . . .

Igrali so se in ni jim bilo dolgčas . . . Jankova mama jim je prinesla kave in belega kruha in je pobožala Stanka; rada ga je imela, ker je bil vedno priden v šoli. Poprašala ga je, kako je materi, njega pa je zaskelilo v srcu — spomnil se je dóma — zardel je in odgovoril: „Bila je bolna en teden, a sedaj . . . Bolje . . . ji je že.“

Bilo ga je sram priznati, da jo je zapustil samo bolno doma . . . Ko Jankova mama stopi iz sobe, takoj vstane, da se vrne domov.

„Kam že greš, Stanko? Počakaj še malo!“

„Ne smem — predolgo sem se že mudil . . .“

„Še pol ure ostani!“

„Ne morem! Z Bogom!“

Napoti se hitro proti domu. Kaj, če se je mama že zbudila, ko ga ni bilo tako dolgo domov? Zapustil jo je samo in nikogar ne bo, da bi ji ponudil kozarec hladne vode . . . Potem jo je pri Kljunovi gospé še zatajil . . . Igral se je in je pozabil, da je bolna mamica sama. Tudi on je bil bolan — bilo je to po zimi — a mati ga ni nikdar zapustila in ga ostavila samega doma brez pomoči; sedela je ob njegovi postelji in se mu ni naveličala streči. — Kako, da se ni tega prej spomnil? — Nekega dne je prišel domov iz šole in je tožil, ko se je mama vrnila, da ga boli glava. Mama mu je položila roko na čelo, ga poljubila in ga spravila vsa v skrbeh v postelj. Devala mu je mrzle obkladke na čelo, a boljše mu le ni hotelo biti. Meglilo se mu je pred očmi, vse se je vrtelo okoli njega, le nejasno je razločeval skrbni materin obraz ob svoji strani . . . En dan je tako ležal in potem je izgubil zavest. Samo sanje so se mu vrstile druge za drugimi, vse čudne in mučne in zmešane. Ležal je dolgo brez zavesti, kakor mu je mama pozneje pripovedovala: ko se je pa zavedel, je stal zdravnik ob njegovi postelji in ga opazoval s skrbnim očesom. Mati je bila tudi ob njem, na obrazu pa se ji je poznala utrujenost in izmučenost. Zdravnik ji je rekel šepetaje nekaj besed, ki jih Stanko ni mogel razumeti, ona se je pa vsa srečna nasmehnila, potem pa spremila zdravnika vun do vrat. Govorila sta zunaj pred sobo, in Stanko je napol slišal besede:

„Vaša skrb ga je rešila . . . Ko bi ne prebedeli noči ob njegovi postelji, ne vem, kako bi bilo z njim.“

Nato se je mamica vrnila v sobo, nagnila se nad Stankovo posteljo, poljubila ga na čelo in plakala. — Bogve, zakaj je mamica takrat jokala? — Glej, mati se ni naveličala sedeti ob njegovi postelji po cele noči, njemu

pa so bili dnevi tako dolgi in žalostni. Stanko je po noči spal, kajti mama bi ne dovolila, da bi bedel ob njeni postelji, ona pa je trpela žejo, ker ni imela nikogar . . . Še po dnevi jo pusti in se gre igrat, njo, ki je delala in trpela samo zanj, ostavi s á m o !

Hitel je po ulicah in ni gledal drdrajočih voz in lepih izložb in veselih ljudi. Bežal je domov, nazaj k nji, ki jo je zatajil in zapustil — k materi!

Ko je stopil v sobo, ves v strahu in skrbi, je ležal kozarec vode, ki je prej stal na stolu ob postelji, na tleh. Ker ni bilo nikogar, je mati sama iztegnila roko po vodi, toda omahnila ji je in voda se je razlila po tleh . . . Stanko je stopil k postelji, oči so se mu orosile in rekel je samo:

„Mama . . .“

Ni ga pogledala več. Odmrla je svetu . . .



## Pivka.

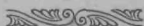
V vejah pivka kliče:  
Piv, piv, piv;  
Pridi, oj oblaček,  
Piv, piv, piv!

Vodice prinesi  
Mi seboj,  
Pa porosi travnik  
Pod menoj.

Tja v potočič vode  
Spet nalij,  
Z rosico vrtiček  
Ta pokrij!

Res oblak se kmalu  
Je zgostil,  
Polju, travniku in gozdu  
Je prilil.

*Gradiški.*



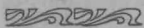
## Ob suši.

Solnce na vso moč pripeka  
Na razbeljeno zemljo;  
Vse molči in tiho prosi,  
Naj dežja spet dá nebo.

Cvetke bele na poljani  
Glavice povešajo;  
Moče travniki prostrani  
Težko že pogrešajo.

Oj, že pada lahek dežek,  
Da vso zemljo oživi;  
Pa naznanja, da še vedno  
Dobri Bog za nas skrbi.

*Taras Vaziljev.*



## Barčica plava . . .

Barčica po morju  
V daljne dalje plava,  
Z morskimi se valčki  
V jutro poigrava.

Hej, kako je krasno  
Na zelenih valčkih,  
Na zelenih valčkih,  
Radostnih skakalčkih!

Saj še solnček tem se  
Nagajivčkom smeje,  
Z zlatimi jih žarki  
V jutru ranem greje . . .

Barčica po valčkih  
V daljne dalje plava,  
Kamor širi sinja  
Morska se planjava . . .

*Sokolov.*



*V. Gubjan*